

БУРКАТА И ХИДЖАБЪТ КАТО МОДНА ПАНАЦЕЯ

Гл. ас. д-р Олга Стоянова-Енчева

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Резюме

Изхождайки от генерализациите, характерни за въпросите, свързани с исляма и пола, които често намират отражение в масмедията, в политиката и в академичните среди, статията се опитва да отрази много-странно възприятието, свързано с носенето на хиджаб или бурка от гледище на нагласите и възприятията както в ислямските, така и в неислямските държави.

Ключови думи: бурка, хиджаб, жени, ислям, Европа.

BURQA AND HIJAB AS A FASHION PANACEA

Chief Assistant PhD Olga Stoyanova

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo

Abstract

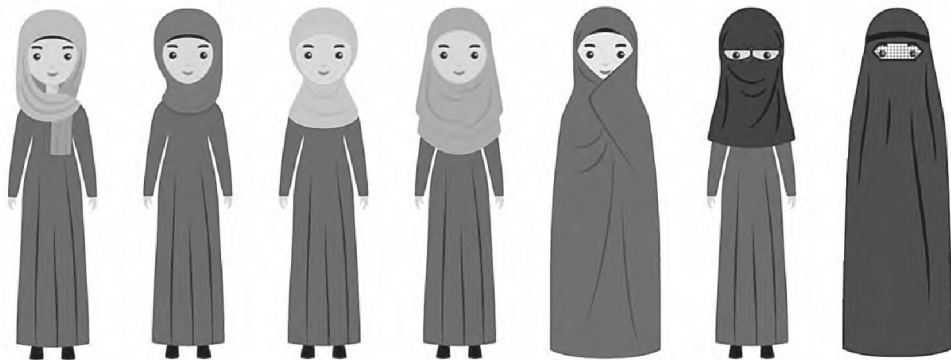
Based on the generalizations specific to the issues concerning Islam and Gender that are often reflected in the media, politics and academia, the article attempts at a multilateral analysis of the perception of wearing a hijab or a burqa in terms of the attitudes and perceptions in both Islamic and non-Islamic countries.

Key words: burqa, hijab, women, Islam, Europe.

Бурката е естетически стилен воал, обикновено в син или черен цвят, с мрежа над очите, който се превръща в символ на противоречие и разделение. Вече не се възприема като греха, носена от някои мюсюлмански жени за прикриване на тялото на публично място, като маркер за религиозна идентичност, като желание за отделяне на духовното

пространство от външния свят. В настоящето тя е превърната в бинарен символ или на потисничество, или на религиозна свобода, или просто на гражданство.

Ако се проследи употребата на думите „бурка“ и „хиджаб“, трябва да се започне с разбирането на един от най-разпространените религиозни сайтове – The Religion of Islam, който твърди: „Въпреки че английската дума за „шал“ (scarf) и арабският термин „хиджаб“ са станали взаимнозаменяеми, заслужава да се отбележи, че хиджабът е нещо повече от шал. Това е термин, който обхваща разнообразие от грехи, включително шалове, но също и разнообразие от различни стилове на обличане от цял свят. Много от тях имат културни конотации като пакистанския „шалвар хами“ или афганистанската „бурка“, но винаги, когато мюсюлманката покрива „украшенията си“, се казва, че носи „хиджаб“¹. В западните медии и литература след атаките от 11 септември 2001 г. трайно се налага използването на термина „бурка“, поради това в настоящата статия събирателно ще се използват термините „бурка“ и „хиджаб“, с които се означават различните ислямски воали за покриване на лицето като: хиджаб, никаб, бурка, чадор и фередже.

Фиг. 1 Видове ислямски воали²

Хиджабът като израз на свобода и равенство

Дебатите за това дали бурката трябва да се носи, или да се забрани, често предполагат, че жените са принудени от мъжете да я носят. В много мюсюлмански страни жените нямат равни (дори понякога и основни) права, които западните жени приемат за даденост; следователно може да изглежда, че носенето на бурка е още един пример за

¹ Stacey, A. (2009), Why Muslim Women Wear the Veil. [<https://www.islamreligion.com/articles/2770/why-muslim-women-wear-veil/>], 15.03.2020 г.

² Източник: Lundt, J. (2019), Muslim Veil and Hijab Types a Complete Guide. [<http://istizada.com/muslim-veil-and-hijab-types-a-complete-guide/>], 15.03.2020 г. Показаните ислямски воали от ляво надясно са: шайла, хиджаб, хиджаб амира, кхимар, чадор, никаб и бурка.

патриархален контрол над тях. Данните сочат, че жените в особено консервативни страни са принудени да носят бурка от страх от побища, арести или убийства в името на честта.

Самите ислямски богослови не са единодушни дали заповедта да се забулва женското тяло произтича директно от Корана, а дори това твърдение да се приеме за коректно, то те остават на различно мнение дали има точно определени стихове, конкретно изброяващи частите на тялото, които трябва да бъдат забулени. „Ислямът е религия, която поддържа взаимно обвързани морала, политиката, културата и сакралността. Поради това на облеклото се гледа едновременно като на религиозен, морален и политически знак.“³

Много мюсюлманки – както в строго ислямските страни, така и в западните държави – настояват пред медиите, че носенето на строг воал е техен избор и същевременно тяхно право.⁴ Те споделят, че хиджабът изобщо не е инструмент за подчинение, а по-скоро средство за равенство. Мотивите им за това са, че на публично място не са съдени според външния си вид. Те са освободени от нежеланото внимание от страна на представители на мъжкия пол и от обективизиращите им погледи. Наоми Волф, авторка на „The Myth Beauty“, коментира в редакцията на Sydney Morning Herald, че тези жени далеч не са репресирани сексуално – „те просто държат сексуалната си привлекателност под ръка, така че да я направят по-специална в брачните връзки“⁵.

Сайтът The Religion of Islam разяснява, че носенето на хиджаб освобождава жените, защото по този начин те вече не са мислени като сексуални обекти на желание и не са оценявани спрямо външния вид или формата на тялото, а спрямо своя ум и интелект. Жената вече не е роб на консуматорството. Хиджабът освобождава жените от необходимостта да се съобразяват с нереалистични стереотипи и образи, продукувани от медиите. Жените, носещи хиджаб, изразяват мнение, че скромното облекло и покриването на косата им намалява до минимум сексуалния тормоз на работното място.⁶

„Ултраконсервативната идеология, фокусът на която са арабско-ислямските ценности, както и специфичният акцент върху физическата и морална скромност, са ключови елементи от популяризирания образ на „добрата мюсюлманка“, насърчавани от арабско-салафист-

³ Копринаров, Л. (2016), Бурката: западният поглед. [<http://notabene-bg.org/read.php?id=359>], 16.03.2020 г.

⁴ Edmonds, M. (2010), Why do some cultures require women to wear veils? [<https://people.howstuffworks.com/veil3.htm>], 10.03.2020 г.

⁵ Пак там.

⁶ Stacey, A. (2009), Why Muslim Women Wear the Veil. [<https://www.islamreligion.com/articles/2770/why-muslim-women-wear-veil/>], 15.03.2020 г.

ката идеология“⁷. Може да се твърди, че в организации и в широката общественост жените, които отговарят на имиджа на „добрата мюсюлманка“, могат да бъдат по-възприемчиви и привилегировано третирани за разлика от мюсюлманките, които не съответстват на имиджа, или от немюсюлманките.

С настъпването на глобализацията модерното ислямско общество изпитва както арабско-салафистко, така и западно влияние, но вследствие на огромното спонсорство на салафистката идеология от страна на Саудитска Арабия и други петролни шейхове от Персийския залив, изглежда, че настоящата тенденция е в полза на арабско-салафистката идеология. Това, от своя страна, създава поляризация и напрежение в контекста на пола. „Влиянието на арабско-салафистката идеология е особено ограничаващо за жените, които се очаква, а понякога са дори принудени да носят строгата форма на воал (бурка) и са подложени на полова сегрегация“⁸. Участието на жените в обществените дейности не се препоръчва или е строго регулирано, за да се наложи половата сегрегация и скромност, която е изключително важна за мюсюлманската жена. Поради свърхконсервативните и полово дискриминационни нагласи, арабско-салафистката идеология насърчава определени стереотипи, които засягат заетостта на жените и равните възможности на работа. „В този контекст етническата привилегия може да бъде описана като неотчетено предимство да бъдеш „добра мюсюлманка“ в религиозно-културно стратифицирано общество, отразяващо институционалната и социално-културната сила, която до голяма степен не се признава от заинтересованите страни като правителства, работодатели, мениджъри и служители.“⁹ Според Д. Узунова „отношението към жените е резултат от изградената ценностна система на дадено общество“.¹⁰ Ценностите, макар и някои от тях да имат твърде условен характер, са продукт не само от индивидуалния опит на човека, а най-вече на културата.¹¹

Въпреки гореизложената тенденция се наблюдава, че паралелно процъфтява и тенденция на диверсификация и „през последните години „благо-

⁷ Ali, F., Syed, J. (2018), „‘Good Muslim women’ at work: An Islamic and postcolonial perspective on ethnic privilege“. In: *Journal of Management & Organization*, Cambridge University Press and Australian and New Zealand Academy of Management, Vol. 24, Special Issue 5, p.681.

⁸ Shannon, K. J. (2014), „‘I’m glad I’m not a Saudi woman’: The First Gulf War and US encounters with Saudi gender relations“, *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 27, No. 3, p. 554.

⁹ Ali, F., Syed, J. (2018), „‘Good Muslim women’ at work: An Islamic and postcolonial perspective on ethnic privilege“. In: *Journal of Management & Organization*, Cambridge University Press and Australian and New Zealand Academy of Management, Vol. 24, Special Issue 5, p.685.

¹⁰ Узунова, Д. (2020), „Рехабилитация на чувствената любов в епохата на Немския романтизъм“. В: Библиотека „Диоген“: „Философията: предизвикателства и перспективи“, УИ „Св. св. Кирил и Методий“, том 27, кн. 2, Велико Търново, стр. 44.

¹¹ Ivanova, A. (2017), „Critical Thinking in Intercultural Context“. In: Book Series „New Challenges to Security and Development of the Balkans“ Vol. 4. Ivis, Veliko Turnovo, p. 298.

честивият поглед“ се комерсиализира в някои държави. В Египет младите жени често носят хиджаб заедно с ярки аксесоари и тесни сини дънки като модна проява, а не като религиозна. Дори в държави като Катар и Обединените арабски емирства в Персийския залив носенето на черна рокля като абаята еволюира от възприятието за колективна одежда, която изразява религиозна и културна идентичност, в отличителен персонален моден израз на много млади жени, избрали да носят традиционни черни абая, покрити със скъпи бижута или по-цветни такива, описващи формите на тялото, придружени с бижута, дизайнерски чанти, обувки на висок ток и дизайнерски слънчеви очила.¹² Нито религиозната принадлежност на жените, нито степенята им на религиозност могат да бъдат определени само от това, което обличат. Модата се възприема многостранно – някои жени гледат на модата като на средство за себеизразяване и разкрасяване. Те могат да се обличат по начин, който би им помогнал да се чувстват свързани с определена група хора, докато други биха могли да се обличат като любимите си идоли. Повечето проучвания относно избора на грехи на мюсюлмани се фокусират или върху начините, по които жените negliжират модата (в рамките на традиционните стилове на обличане) или се съсредоточават просто върху хиджаба като символ.

През 2019 г. популярното американско списание Vogue Arabia посвети априлския си брой на проблема за носенето на хиджаб и стигматизирането на дамите, които го правят. Редакторът на списанието Мануел Арнаут пише в него: „Нашето намерение с този брой е да покажем, че носенето на хиджаб или забрадка е личен и оправомощаващ избор, както илюстрират супермоделите, олимпийските спортисти, политиците и топ бизнесмените, които гордо представяме на нашите страници този месец“¹³ и продължава: „С този брой наистина се надявам нашите скромно облечени читатели да се чувстват представени и горди и – както Халима Аген заяви – продължавайте да носите хиджаба си като корона.“¹⁴ Един от моделите на корицата, Халима Аген, доразвива идеята: „Важно е да запомните, че носенето на хиджаб е личен избор на жената. Това не я прави по-добра или по-лоша от друга мюсюлманка. За мен той символизира скромността и ми дава усещане за сила.“¹⁵ Хиджабът или в частност бурката заема първостепенно място в обществените тревоги относно мястото на мюсюлманите в либералното общество и тяхната обвързаност с ценностите

¹² Bachleda, C., Hamelin, N., Benachour, O. 2014: „Does religiosity impact Moroccan Muslim women's clothing choice?“. In: Journal of Islamic Marketing, Emerald Group Publishing Limited, Vol. 5 No. 2, p. 215.

¹³ Vogue Arabia (2019), Editor's Letter: Here's Why Our April Issue Is Dedicated to All the Victims of Islamophobia [<https://en.vogue.me/culture/vogue-arabia-april-2019-editors-letter/>], 16.03.2020 г.

¹⁴ Пак там.

¹⁵ Vogue Arabia (2019), Hijabi Cover Stars Highlight the Power of Choice and What Modesty Means Today [<https://en.vogue.me/fashion/hijabi-vogue-arabia-april-2019-cover-stars-the-power-of-choice/>], 16.03.2020 г.

на правата на човека. Аргументите за правата на човека са използвани за оправдаване на държавната намеса против забулването, но същевременно те действат като правна основа за отстояване на правото на жена да се облича в съответствие с нейната религия и разбирания.

Фиг. 2. Корицата на списание *Vogue Arabia*, април 2019¹⁶

Забраната на бурките в Европа

В зависимост от географския регион, в който пребивават, изискванията, свързани с появата на мюсюлманките в публичното пространство, варират по отношение на техните ограничения. Сред ислямските държави с въведени най-силно рестриктивни правила са Иран и Саудитска Арабия. Други държави с мюсюлманско мнозинство предлагат разнообразни подходи, които в голяма степен зависят от традиционното и културното им наследство. Що се отнася до европейските страни – във Франция, Белгия, Австрия, България, Дания и Нидерландия е въведена обща законодателна забрана за покриване на лицето в публичното пространство. След решението на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) от 1 юли 2014 г., който отсъди, че тези забрани не нарушават свободата на религия, посочена в Конвенцията, други европейски държави също подготвят промени в своите закони. В своето решение ЕСПЧ заявява, че забулването може да бъде ограничено в полза на френските принципи на „съвместен живот“ и „насърчаване на култура на диалог, откритост и модернизация“.¹⁷

¹⁶ Източник: Vogue Arabia 2019: Editor's Letter: Here's Why Our April Issue Is Dedicated to All the Victims of Islamophobia [https://en.vogue.me/culture/vogue-arabia-april-2019-editors-letter/], 16.03.2020 г.

¹⁷ European Court of Human Rights, 2014: Case of S.A.S. v. France. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-145466%22]}], 17.03.2020 г.

Повече от десетилетие законодателните органи в Европа се опитват да ограничат разпространението на ислямския фундаментализъм, отчасти чрез закони, ограничаващи определени стилове на обличане – най-вече т.нар. „забрана на бурките“ (the burqa ban). Първата държава в Европа, която през 2011 г. налага пълна забрана за забулване, е Франция. Забраната за носене на забрадки в публичните институции датира още от 2004 г. Според тази забрана е незаконно да се носят дрехи, покриващи лицето, в голямо разнообразие от публични пространства, включително плажове, училища, театри, обществен транспорт и пътища. Френските политици и медиите определят носенето на бурка като дискриминационна, противоречаща на френските ценности и заплаха за сигурността. През 2016 г. „забраната на бурките“ води до поредица от „забрани на буркините“ (burqini bans)¹⁸, насочени към мюсюлманските жени в традиционните им цели бански – буркини.

През лятото на 2009 г. в своя реч пред двете камари на парламента френският президент Никола Саркози първи осъжда носенето на бурката във френското общество и говори за икономически мерки, които ще предприеме, за да помогне на Франция. Той призовава: „...проблемът с бурката не е религиозен проблем. Това е проблем, свързан със свободата и достойнството на жената. Това е знак за подчинение, знак за унижение. Искам да го кажа тържествено: бурката не е добре дошла на територията на Френската република... У нас не може да се приемат затворници зад параван, отрязани от каквото и да било социален живот, лишени от идентичност. Това не е представата, която имаме за женското достойнство.“¹⁹ Законът забранява и санкционира носенето на облекло, независимо от неговата форма, което има за цел да покрие лицето и да направи невъзможно идентифицирането на лицето. Дреха, която би разкрила само очите на човек, попада в обхвата на закона.²⁰

След като през 2011 г. Франция приема общонационална забрана за забулване в публичните пространства, подобна забрана влиза в сила през същата година в Белгия. Българският парламент гласува през 2016 г. налагане на глоби и спиране на социалните помощи за жените, които публично покриват лицата си. През 2017 г. Австрия преминава към забрана на забулване в съдилища и училища. През 2018 г. в Нидерландия влиза в сила забрана за покриването на лице в някои обществени сгради. Дания се присъединява към тенденцията и два месеца по-късно забранява носенето на воали. Други държави като Италия, Испания и Швейцария

¹⁸ Akou, H. M. (2018), The politics of covering the face: from the 'burqa ban' to the facekini, Fashion Theory. [<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1362704X.2018.1546491>], 17.03.2020 г.

¹⁹ Amies, N. (2009) French president criticizes the burqa in wide-ranging speech. [<https://www.dw.com/en/french-president-criticizes-the-burqa-in-wide-ranging-speech/a-4415862>], 17.03.2020 г.

²⁰ Circulaire d'application du 31 mars 2011. [http://www.lefigaro.fr/assets/pdf/voile_circulaire.pdf], 17.03.2020 г.

рия прилагат частични забрани за носене на забрадки в определени градове или региони, въпреки че тези закони не назовават конкретно исляма или ислямските воали по име, а вместо това в тях се говори най-общо за дрехи, покриващи лицето. Това се извършва с цел да се избегне нарушаването на антидискриминационните разпоредби, но въпреки това се смята, че те са насочени към мюсюлманите, в резултат на което често събирателно са наричани „забрана на бурката“.

Дебатът за забулването в Европа се превръща в ненужна дихотомия, поставяща мюсюлманите в некомфортната ситуация да избират между своята лоялност като граждани на европейски държави и своята религия. Въпросът дали човек може да бъде френски, британски, нидерландски, български и т.н. гражданин и мюсюлманин едновременно, придобива особена важност в ерата на терора, когато публичното представяне на мюсюлманска идентичност става възприето почти като отсъствие на патриотизъм. Според психолога М. Манолов „устойчивостта на възприятието се поддържа и от избраната собствена позиция на пасивност спрямо всичко“²¹. Стереотипизирането и сегрегирането на дадена група от хора само заради „парче плат“, води до трайно неразбиране и незачитане на чуждите традиции, обичаи и вявания, респективно до деление и отчуждение в обществото. В допълнения забулените мюсюлманки са основните жертви на исламофобските действия в много държави – в това число и в Европа. Те непрекъснато трябва да доказват чрез поведението си, че са жени като всички останали, особено като демонстрират, че остават интегрирани в обществото, въпреки че носят воал. „Те не желаят да създават негативен образ на потиснатата и неинтегрирана жена, носеща хиджаб, основно за да избегнат потенциални исламофобски дискриминации. Те искат да покажат, че не са пасивни жени, които не реагират на дискриминация.“²² „Спецификата на това поведение е комплексен резултат от системното въздействие както на социални, така и на индивидуални когнитивни и психологични фактори.“²³ Хиджабът има различни значения – той символизира преди всичко по-категоричен религиозен израз на вярата и идентичността им, но също така може да се отъждестви с форма на съпротива срещу дискриминацията и секуларизма. В същото време той може да бъде моден аксесоар или доказателство за свободата на избор.

Бурката и хиджабът могат да се разглеждат като меч с две остриета. Това предполага, от една страна, че те не винаги акумулират привилегия, но също така могат да бъдат и източник на ограничения,

²¹ Манолов, М. (2019), Автодискриминацията, ИВИС, В. Търново, стр. 51.

²² Najib, K., Hopkins, P. (2019), „Veiled Muslim women's strategies in response to Islamophobia in Paris“. In: Political Geography, Pergamon Press, Vol. 73, p. 110.

²³ Василева, К. (2020), „Към въпроса за същността на категорията социален пол (джендър) на езиковата личност“. В: Полова диференциация в академичната среда, ИВИС, том 1, Велико Търново, стр. 105.

породен от сегрегацията, която генерират. Продължава да изпъква на дневен ред въпросът за социалните и пространствените бариери, които са породени от носенето им.

В заключение може да се обобщи, че носенето на бурка или хиджаб трябва да бъде акт на свободен, индивидуален избор, който не се влияе от обществените стереотипи, тъй като то е своеобразна форма на себеизразяване. Въпреки това в редица европейски държави има забрана за носене на бурки с цел ограничаване разпространението на ислямски фундаментализъм и национална сигурност. Живеещите мюсюлманки на територията на европейски държави с такива забрани следва да се съобразяват и да спазват съответните закони, тъй като те касаят носенето на ислямски воали единствено на обществени места не нарушават правото на уважение към личния и семеен живот, нито свободата на вероизповедание.

Източници

1. Василева, К. (2020), „Към въпроса за същността на категорията *социален пол (ггендър)* на езиковата личност“. В: Полова диференциация в академичната среда, ИВИС, том 1, Велико Търново.
2. Манолов, М. (2019), Автодискриминацията, ИВИС, В. Търново.
3. Узунова, Д. (2020), „Реабилитация на чувствената любов в епохата на Немския романтизъм“. В: Библиотека „Диоген“: „Философията: предизвикателства и перспективи“, УИ „Св. св. Кирил и Методий“, том 27, кн. 2, Велико Търново.
4. Ali, F., Syed, J. (2018), „‘Good Muslim women’ at work: An Islamic and postcolonial perspective on ethnic privilege“. In: Journal of Management & Organization, Cambridge University Press and Australian and New Zealand Academy of Management, Vol. 24, Special Issue 5.
5. Bachleda, C., Hamelin, N., Benachour, O. (2014), „Does religiosity impact Moroccan Muslim women’s clothing choice?“. In: Journal of Islamic Marketing, Emerald Group Publishing Limited, Vol. 5 No. 2.
6. Ivanova, A. (2017), „Critical Thinking in Intercultural Context“. In: Book Series „New Challenges to Security and Development of the Balkans“ Vol. 4. Ivis, Veliko Turnovo.
7. Najib, K., Hopkins, P. (2019), „Veiled Muslim women’s strategies in response to Islamophobia in Paris“. In: Political Geography, Pergamon Press, Vol. 73.
8. Shannon, K. J. (2014), „‘I’m glad I’m not a Saudi woman’: The First Gulf War and US encounters with Saudi gender relations“, Cambridge Review of International Affairs, Vol. 27, No. 3.
9. Копринаров, Л. (2016), Бурката: западният поглед. [<http://notabene-bg.org/read.php?id=359>];
10. Akou, H. M. (2018), The politics of covering the face: from the ‘burqa ban’ to the facekini, Fashion Theory. [<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1362704X.2018.1546491>];

11. Amies, N. (2009), French president criticizes the burqa in wide-ranging speech. [<https://www.dw.com/en/french-president-criticizes-the-burqa-in-wide-ranging-speech/a-4415862>];
12. Circulaire d'application du 31 mars 2011. [http://www.lefigaro.fr/assets/pdf/voile_circulaire.pdf]
13. Edmonds, M. (2010), Why do some cultures require women to wear veils? [<https://people.howstuffworks.com/veil3.htm>]
14. European Court of Human Rights (2014), Case of S.A.S. v. France. [[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-145466%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-145466%22]})]
15. Lundt, J. (2019), Muslim Veil and Hijab Types a Complete Guide. [<http://istizada.com/muslim-veil-and-hijab-types-a-complete-guide/>]
16. Stacey, A. (2009), Why Muslim Women Wear the Veil. [<https://www.islamreligion.com/articles/2770/why-muslim-women-wear-veil/>]
17. Vogue Arabia (2019), Editor's Letter: Here's Why Our April Issue Is Dedicated to All the Victims of Islamophobia. [<https://en.vogue.me/culture/vogue-arabia-april-2019-editors-letter/>]
18. Vogue Arabia (2019), Hijabi Cover Stars Highlight the Power of Choice and What Modesty Means Today. [<https://en.vogue.me/fashion/hijabi-vogue-arabia-april-2019-cover-stars-the-power-of-choice/>];
19. What's the difference between a hijab, niqab and burka?, 2018. [<https://www.bbc.co.uk/newsround/24118241>]